

כתובת האתר של ישיבת "אשרי האיש" – ההרצאות של הרב יוסף צ. בן-פורת

www.emuna.info

שיחתו השבועית של

ראש הישיבה – הרב יוסף צ. בן-פורת

**התפילה – הכוח העיקרי בעת צרה ומלחמה!
פרשת ויחי, שנת תשע"ו**

כלי המלחמה של הצדיקים הם התפילה והתחנונים!

בפרשתנו מסופר, שיעקב אבינו העניק ליוסף את העיר שכם, כמתנה אישית, מעבר לחלקו בחלוקת הארץ. והנימוק הוא:

"וַאֲנִי נָתַתִּי לָךְ שָׁכֶם אֶחָד עַל אֲחִיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחֶרֶב"

ובקשתי " (בראשית מח, כב).

וביארו המפרשים, שלאחר ששמעון ולוי הרגו את כל בני העיר שכם, פתחו כל עמי הסביבה במלחמה נגד יעקב ובניו, ונעשו להם ניסים ונצחו את תוקפיהם, למרות שהיו מעטים נגד הרבים. אולם, כמעט כל המפרשים, עמדו על הביטוי **"בְּחֶרֶבִי וּבְקִשְׁתִּי"**, וכי אמנם, הלך יעקב למלחמת שכם, כשהוא נושא חרב וקשת? אכן, אונקלוס, שנכתב בתקופת התנאים, תרגם: **"בצלותי ובבעותי"**. פירושו: בתפילתי ובבקשתי. גם רש"י הלך בעקבותיו: **"בחרבי ובקשתי"**. היא חכמתו ותפלתו.

הרמב"ן, האריך יותר וכתב: **"וטעם בחרבי ובקשתי - כי הארץ לא תכבש להם רק בחרב ובקשת ירמוז למה שאמר הכתוב (יהושע יא, יט-כ) לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה' היתה לחזק לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם: וייחס החרב והקשת אליו, כי זכותו היא העושה עמם מלחמה והיא הנלחם להם, לא הם עצמם, וכענין שאמר הכתוב (תהלים מד, ד) 'כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם', וזהו בזכות האבות"**. וכ"כ גם רבינו בחיי:

וכך גם, פירשו מפרשים נוספים. שאין הכוונה חרב וקשת גשמיים, אלא למעשה התפילה, שעוצמתו כחרב וכקשת.

ויעויין בספר "משך חכמה" וחיידושי הגרי"ז מבריסק זצ"ל על התורה, למה נמשלה התפילה לחרב ולקשת.

הרי שהרמב"ן מדגיש, שעל אף, שהארץ לא תיכבש, אלא בעזרת חרב וקשת, אולם, מה שגורם לניצחונם של הלוחמים, היא זכות האבות! רואים אנו אפוא, שמה שציוותה התורה לבנות צבא ולהוציאו לקרב בעת הצורך, אין זה, אלא מדרכי **ההשתדלות**. אולם, לגופו של דבר, בעל האמונה תולה **בטחונו בהקב"ה**, ולכן, יש עליו להרבות בתפילה! ובכך לראות את סיבת הניצחון! ואכן מצינו, שכשיצא משה למלחמה על מדין, לקח עמו "אֶלֶף לַמָּטָה אֶלֶף לַמָּטָה" (במדבר לא, ד). ובמדרש פרשו, את כפל המילים:

"אלף למטה אלף למטה וגו'. י"ב אלף **חלוצי צבא** וגו'. **וי"ב אלף**

לתפלה ומנין שכך כתיב 'אלף למטה אלף למטה' " (תנחומא מטות, פ"ג).

רואים אנו, מהנהגתו של משה רע"ה, שמספר המתפללים צריך להיות שווה למספר הלוחמים. ובמקום אחר הארכנו להוכיח שמספר הלוחמים, היה זעום ביותר, ביחס למספר הרב של צבא האויב. בעוד, שלרשות משה עמדו שש מאות אלף חיילים, הרי שלמלחמה גייס, רק תריסר אלפים. הווי אומר, **שני אחוז בלבד** מהפוטנציאל הצבאי שעמד לרשותו. ולמרות זאת, איש מצבא ישראל לא נהרג ולא נפצע. מכאן עלינו ללמוד, שהמלחמה אינה, אלא מעשה סמלי, **ואילו המלחמה האמיתית נעשית, לא על ידי 'אנשי המלחמה', אלא על ידי 'אנשי התפילה'**. זאת הסיבה, שיעקב הסביר לבניו שניצחונם על עמי כנען במלחמת שכם, לא בזכותם היה, על אף שגיבורים גדולים היו, אלא בזכות תפילתו!

כשישראל מתפללים וזועקים מיד הם נושעים ע"י בורא עולמים

וכבר ידועים דבריו של הרמב"ם (הלכ' תעניות א, ב-ג):

"(ב) ודבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבוא צרה **ויזעקו עליה**

ידיעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב (ירמיהו ה, כ)

'עונותיכם הטו וגו' **'וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם** :

(ג) **אבל אם לא יזעקו ולא ידיעו**, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע

לנו וצרה זו נקרה נקרית הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם

הרעים ותוסיף הצרה צרות אחרות הוא שכתוב בתורה (ויקרא כו, כז-כח) 'והלכתם

עמי בקרי. והלכתי עמכם בחמת קרי'."

הרי שהרמב"ם הסביר, שאם אין מרבים בתפילה, כדי להסיר את רוע

הגזירה, מראים בכך חוסר אמונה. ונחשפת כוונת הלב, שהצרה היא 'מנהג העולם'.

וממילא, יש להתמודד עמה באמצעים טבעיים. אם בשדה הקרב ואם בכל אמצעי או תרופה אחרת. אולם, משעה שאדם עושה זאת, תמשכנה הרעות לבוא אליו בשפע! רבינו משה מטרנאני ז"ל מגדולי הפוסקים, הידוע בכינויו המבי"ט (ה'ר"ס-ה'ש"מ 1500-1580), בספרו המפורסם "בית אלקים", האריך בביאור עניין זה:

"התפלה על כל צרה שלא תבא על הצבור היא **מצות עשה מן התורה** כמו שכתוב (במדבר י, ט) 'וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אֶתְכֶם וְהִרְעַתְכֶם בְּחֻצֹתַי וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם', ... כשהתפללו ונענו מלבד מה שהועילה להם התפלה שהצילם האל מצרתם, הועילה להם **שקיימו מצות עשה** ... אני אומר כי מה שאומר בארצכם הוא לעד ולאות שידעו כי מאת ה' היתה נסבה, שיבאו עליהם האויבים מצד חטאתם. כי אין שום שר של מלך ב"ו יוכל להלחם על מקום המיוחד למלך, או לצער בני מדינתו כ"א ברשותו, כל שכן מלך מלכי המלכים הקב"ה שאין שום שר ומזל אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים שיבא להלחם על ארצו, והיא ארץ הקדושה בהיות שוכנים בה עם ה' חלקו ויעקב שהם חבל נחלתו, **אם לא ברשות ה' שנותן כח ורשות לשרי העמים של מעלה שישפיעו על אומתם כח וממשלה שיוכלו להלחם על ישראל בארצותם על חטאתיהם** ... ולכן כשהם באים עליכם ואתם יוצאים למלחמה עליהם בארצכם, ראוי לכם שתריעו בחוצרות שתזעקו ותריעו ותשובו בתשובה שלימה ... 'ונושעתם מאויביכם' ולא אמר והושעתם אתכם, כלומר התשועה מעצמה תבא, שלא יהיה להם כח לעשות חיל נגדכם! כשידעו כי עם ה' אתם שחזרתם בתשובה ותהיו נושעים מהם כנזכר ... וזה הוא **דבר נסיי לאומה ישראלית**, שיראה ויתפרסם בעולם השגחת האל יתברך עליהם. כי כשהם חוטאים מביא עליהם רעה, וכשהם שבים בתשובה **מיד מסתלקת מעליהם**. והיה ענין זה מיוחד באומה **בזמן היותם על אדמתם**, שהיו ניכרים שהם זרע קדש ברך ה'. וכאשר ייסר איש את בנו הקב"ה מייסרם, בהיות הדבר ניכר וגלוי, **כי צרתם ותשועתם היתה מאתו ית'** " (שער התפילה, פרק ששה עשר).

יש בדברים אלה, יסודות חשובים. **א.** התפילה היא מ"ע מצד עצמה, ויש בכוחה לשנות את מהלכי המלחמה ועתידה. **ב.** בארץ ישראל, שהיא פלטרין של מלך מלכי המלכים, יש השגחה הרבה יותר ניכרת וברורה. כדי שיראו כל ישראל וכל יושבי תבל, כי ה' הוא האלוקים! לאחר שאנו לומדים את עומק דבריו, רואים אנו, שלמעשה הדבר כתוב בפשט הפסוק: **"וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם"**. שאם רק תפנו אל הקב"ה, ויזכר שמכם לפניו, מאיליו, מיד אתם נושעים! וכל זאת למה? ניתן להבין

זאת בדרך משל: מעשים בכל יום, שילד משחק ליד ביתו, והנה באים נערים פוחזים ופרחחים, חזקים ומבוגרים ממנו, ורוצים להציק לו ולהתנכל לו, אולי אף לשדוד את צעצועיו ומשחקיו. משהבחין בהם הילד, פתח בזעקות: "אבא, אבא, אבא!!" לשמע הצעקות, ניגש האב לחלון לראות, למה זה צועק הבן? והנה, אך ראו אותם בריונים, בני-בליעל את האב, פחד אחזם, ונסו על נפשם במהירות רבה עוד בטרם פגעו בו. אולם, אם הילד לא יקרא לאביו, מפני שיש ביניהם סכסוך, הוא כועס על אביו ואינו חפץ להיעזר בו. אזי, אותם עבריינים-צעירים, יבצעו בו את זממם! אז, אוי לו ואביו לו, לאותו ילד. כך גם ביחסים שבין ישראל **לאביהם שבשמים**. כשישראל זועקים אליו בעת צרה, מיד הוא חש לעזרתם וחיל ורעדה אוחזים את כל אויביהם וצריהם. כמו שאנו אומרים מידי בוקר לפני תפילת העמידה: "יְעֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שְׁנֵעָם אֱלֹהֵינוּ!"

הלוא, כך היה גם בשושן הבירה, כשנגזרה הגזירה להשמיד להרוג ולאבד, מנער ועד זקן טף ונשים, מיד הבינה אותה צדקת, אסתר המלכה, שיש לכנוס את כל היהודים לצום, לזעקה ולתפילה, ואז יקרע רוע הגזירה! ואמנם, כך היה. בבת אחת, כמו שאומרים בשפה של ימינו: "מעכשיו לעכשיו", **בוטלה 'השואה'** ורועה הגזירה עבר על יוזמיה, צריהם של ישראל, זרעו של עמלק! בן בנו של אגג העמלקי נתלה על ראש העץ, "אשר הכין לו", ובני עמו נהרגו בכל מאה ועשרים ושבע מדינות המלך. **כל הישועה הושגה, לא בעזרת חרב וחנית, אלא על ידי צום ותפילה!**

מלכי ישראל יודעים שניצחונם בעזרת השכינה ולא ע"י אנשי המלחמה

כתב רבינו בחיי: "ואם תסתכל בפרשה זו בברכת יהודה תמצא שם כל אותיות התורה רשומות חוץ מאות זי"ן, והטעם לפי שמלכות ישראל הבא מיהודה אין עיקר נצחונן בכלי זי"ן כשאר האומות, כי החרב ירושה לעשיו, **אבל מלכות ישראל לא בחרבם ירשו ארץ ואינה נוהגת מנהג הטבע ובכח היד, רק לפי הזכות והעונש בכח העליון יתברך**. ומזה תמצא בשמו של יהודה שהמלכות ממנו, השם המיוחד שלם, כי כשישראל עושים רצונו של מקום ישראל עושה חיל ומלכותם מתגברת ומצלחת **והשם המיוחד עמהם אין להם צורך לכלי זי"ן**, ולכך נחסרה אות זי"ן מברכת יהודה" (מט, יב).

דייק רבינו, ששבט המלוכה אין בכל ברכתו אות זי"ן, כדי ללמד, שלא יתלה המלך את יהבו על כלי הנשק שבידו. והלוא, כך אמר אדוננו דוד: "אֱלֹהִים בָּרַכְבָּ וְאֵלֶּה בְּסוּסִים וְאֶנְחֵנוּ בְּשֵׁם ה' אֱ-לֹהֵינוּ נִזְכָּר" (תהלים כ, ח). שאף אם יבא האויב בנשק המשוכלל ביותר של אותה תקופה, ואילו לעם ישראל יהיו רק דיבורים – של דברי תורה, הרי שישראל ינצחו!!

הוא שלימד יעקב את בניו, את הניצחון על שכם לא השגנו על ידי כוחנו, למרות שרבו, הוא, אלא על ידי תפילה, כפי שפירש אונקלוס.

כך היה גם בזמן שחזר יעקב לארץ ישראל, ונודע לו, שעשיו אחיו, עדיין לא שכח את עברתו. הוא, הכין צבא גדול, ובראשו ארבע מאות מפקדים, כדי להרוג את יעקב ובני משפחתו. יעקב הכין את עצמו לשלשה דברים: דורון, תפילה, מלחמה. את תפילתו (בראשית לב, ט-יב) – שמענו: "הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֶשָׂו כִּי יֵרָא אֶנְכִּי אֹתוֹ כִּי יָבֹא וְהִכְנִי אִם עַל בָּנִים". את הדורון – ראינו בתורה, במלוא היקפו ותכולתו. אולם, עשיו סירב לקבל זאת, וטען, שיש לו רכוש רב משל עצמו. המלחמה – שאלה התכוון יעקב, ואף פיצל את משפחתו לשני כוחות, כדי שאם יבוא עשיו על מחנה האחד והיכהו, והיה הנוטר לפליטה – נמנעה מפני, שכשראה עשיו את יעקב, מיד התמלא לבו, אהבה וחמלה. חיבקו ונשקו, ושכח מכל המלחמה!

הרי לנו, ש'התרופה' היחידה שפעלה, הייתה התפילה. היא זו שמנעה את המלחמה, בכך שהפכה את שנאת עשיו לאהבה גדולה! כפי שנאמר: "ברצות ה' דרך כי איש גם אויביו יִשְׁלַם אֹתוֹ" (משלי טז, ז).

אולם, יש להבין, למה נמשלה התפילה דווקא ל'חרב וקשת'? ביאר המהר"ל: "אונקלוס תרגם 'בצלותי ובבעותי', פירש הוא החרב - תפלה, והקשת - הוא תחנונים. קרא אונקלוס **התפלה של הצדיק 'חרב' דהיא קורעת עליונים ותחתונים**. והתחינה 'קשת', מפני שהוא מתקשה מאד בתפלתו, ולפיכך **התחינה היא יותר, והולכת כמו חץ**. אמנם יש עוד דבר נעלם לקרא התחינה 'בקשתי' " ('גור אריה', שם).

גם במלחמה הראשונה בתולדות עם ישראל (שמות טז, ח-יג), היא המלחמה עם עמלק, שהייתה מלחמה קשה מאוד, מאוד, כמבואר בסה"ק. הורה משה רע"ה ליהושע, לבחור אנשים, ופירשו חז"ל – צדיקים, והורה לו לצאת למלחמה. ואילו הוא משה, עלה לראש הגבעה, יחד עם אהרן וחור, כדי להרבות בתפילה. וכך מצינו במדרש קדום:

"ומשה אהרן וחור עמדו במקום גבוה בתוך מחנה ישראל אחד מימינו ואחד משמאלו. מכאן אתה למד ששליח צבור אסור להתפלל אם אין שם שנים עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו. וכל ישראל יצאו חוץ לאהליהם וראו את משה כורע ומשתחוה על ברכיו, והם כורעים על ברכיהם. נופל על פניו ארצה, והם נופלים על פניהם ארצה. פירש את כפיו לשמים, **והם פורשים את ידיהם לשמים**. מכאן אתה למד, ששליח צבור המתפלל כך כל העם עונים אחריו **והפיל הקב"ה את עמלק ואת עמו לפי חרב**" (פרקי דרבי אליעזר, פמ"ג). הרי שגם הניצחון במלחמה הראשונה, הושג על ידי התפילה.

הרמב"ן (שם יז, ט) הביא את דברי הפדר"א הנ"ל והוסיף בעומק הענין :
 "והיה כל הענין הזה שעשה משה רבינו, מפני שהיה **עמלק גוי איתן וחזק**
מאד, וישראל אינם מלומדי מלחמה ולא ראו אותה מעולם, כאשר אמר פן
 ינחם העם בראותם מלחמה (לעיל יג, יז), והוא עיף ויגע ככתוב במשנה תורה (דברים
 כה, יח), על כן פחד מהם **והוצרך לכל התפלה והתחנה הזאת** :
 ויתכן שפחד משה פן יתגבר בחרבו מפני **היותו עם נוהל החרב** מברכת
 הזקן שאמר לו ועל חרבך תחיה (בראשית כז מ). כי המלחמה מן המשפחה הזאת,
 היא הראשונה והאחרונה לישראל. כי עמלק מזרע עשו (שם לו, יב), וממנו באה
 אלינו המלחמה בראשית הגוים, ומזרעו של עשו היה לנו הגלות והחרבן
 האחרון, כאשר יאמרו רבותינו (ע"ז ב, ב) שאנחנו היום בגלות אדום. **וכאשר**
ינוצח הוא, ויחלש הוא ועמים רבים אשר אתו, ממנה **נושע לעולם!** כאשר אמר
 (עובדיה א, כא) 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה'.
 והנה **כל אשר עשו משה ויהושע עמהם בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף**
עם זרעם, על כן התאמץ משה בדבר".

הרי שלמדנו דבר גדול מאוד, מתורתו של רבינו משה בן נחמן ז"ל, שהגאולה
 האחרונה תהיה זהה לגאולה הראשונה. שהניצחון האחרון יושג בדרך, שהושג
 הניצחון הראשון. נובע מכאן, שרק אם יתחזקו ישראל בתפילה, ייוושעו!

מצבנו קשה מאוד אף ב.ג. ידע שאף פעם לא תפסק המלחמה, אלא תחריף ותלך!
 אנו נמצאים כיום, בעיצומה של מלחמה, עם אויב קשה ואכזר, אשר שבע
 תועבות בלבו, הרחמים והחמלה רחוקים ממנו, כרחוק מזרח ממערב. על כן, עלינו
 להרבות תפילה, שיצילנו אבינו שבשמים מעדת הישמעאלים. שהרי אמרו חז"ל:
 "ולמה נקרא שמו ישמעאל שעתיד לשמוע הקב"ה באנקת העם **ממה**
שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים. לפיכך נקרא שמו
 ישמעאל" (פרקי דרבי אליעזר פל"א).

אכן, כל גדולי המומחים, בין אם שייכים הם לימין הפוליטי, או לשמאל,
 תמימי דעים, שאין שום פתרון צבאי או מדיני למצב הקשה והמסובך שבו אנו
 נמצאים. עוד לא גמרנו לטפל בפצעי המלחמה שהייתה בצפון, וכבר נמצאים אנו
 במלחמה, קשה לא פחות בדרום. לפני זמן לא רב, נסו מבתיים תושבי הצפון, וכעת
 עושים זאת אנשי הדרום. גם לאחר הניצחון הטוב ביותר, יודעים הכול, שהשלום לא
 יושג. וכבר מספרים בשמו של דוד בן-גוריון, ראש הממשלה הראשון ומיסדה של
 המדינה, ששאלוהו: מתי תפסקנה המלחמות? ותשובתו הייתה: "המלחמה
 האחרונה תהיה זו שבא ינצחו הערבים!" אמנם, אין בידי הוכחה, לנכונותו של

סיפור זה, אבל יש בידי **סיפור אמיתי**, חמור לא פחות. וכך מספר ד"ר נחום גולדמן, שהיה מייסד הקונגרס הציוני העולמי ונשיאו שנים רבות.

"לילה אחד, בשנת 1956, נשארתי בביתו של דוד בן גוריון עד שלש לפנות בוקר. אותו לילה לילה קיץ נאה, היתה לנו שיחה גלוית לב בשאלה הערבית. 'אינני מבין את האופטימיות שלך', הצהיר לפני בן-גוריון. 'מדוע יעשו הערבים שלום? אילו היית אני מנהיג ערבי, לא הייתי חותם לעולם על שלום עם ישראל. הרי טבעי: נטלנו מהם את ארצם. אומנם א-לוהים הבטיחה לנו, אבל אין זה מעניינם. א-לוהינו אינו אלוהיהם. אכן מוצאנו בארץ-ישראל, אבל זה היה לפני אלפיים שנה: מה זה נוגע להם? היתה אנטישמיות, נאצים, היטלר, אושוויץ, אבל האם היתה זו אשמתם? הם רואים אך זאת: באנו וחמסנו מידיהם את ארצם. ומדוע יסכימו לכך? אולי ישכחו בעוד דור או שני דורות, אבל לפי שעה אין כל סיכוי לכך. ובכן, זה פשוט: עלינו להישאר חזקים, להחזיק בצבא חזק. זו כל התורה כולה. אם לא כן, ישמידו אותנו הערבים'.

הייתי מזועזע מן הפסימיות הזאת, הוא המשיך: 'בקרב ימלאו לי שבעים. ובכן, נחום, אולי תשאל אותי אם במותי אקבר במדינה יהודית, ואשיב לך כן: בעוד עשר שנים, בעוד חמש-עשרה שנים, אני מאמין שעוד תהיה מדינה יהודית. אבל אם תשאלני אם בני עמוס, שיהיה בן חמישים בסוף השנה, יש לו סיכויים למות ולהיקבר במדינה יהודית, אשיב לך: חמישים אחוז'.

'אם כך', שיסעתי את דבריו, 'כיצד יכול אתה לישון בלילה ובמוחך מנקרת ראיית אפשרות שכזאת, ותוך כך, אתה ממשיך להיות ראש ממשלת ישראל?'

'ומי אומר לך שאני ישן?' השיב בפשטות " (נחום גולדמן "הפרדוקס היהודי", הוצאת

"מסדה" 1978, עמ' 85).

הרי לנו, ששמונה שנים לאחר כינונה של המדינה, לא היה בטוח מייסדה, בהמשך קיומה ובהישרדותה, בתוך ים של מאות מיליונים, שונאים, פראי-אדם. אולם, אנו מאמינים בני מאמינים, ואת ביטחוננו אין אנו תולים, לא בטנקים ולא במטוסים, לא במדינאים ולא בהסכמים, אלא באבינו שבשמים, אשר הוא כל יכול. כמו שכתב רבינו יונה ז"ל בפירושו לספר משלי (ג, כו):

"הכל בידי שמים ובידו לשנות הטבעים ולהחליף המזל, ואין לה' מעצור להושיע ברב ובמעט, וגם כי צרה קרובה ישועתו לבוא קרובה, כי כל יכול ולא יבצר מזמה וכו' ויבטח בשי"ת בכל עת צרה וחשכה, וידע באמת כי הוא רב להושיע מכל צרה וישועתו כהרף עין, ועל כן לישועתו גם אם החרב מונח על צואר האדם".

ובהמשך דבריו הק' הוסיף, שיש ובאה לאדם מחשבה, שהיות והוא מלא חטא ועוון, או שהציבור כולו חוטאים וממילא, לא יכולים להינצל, מחשבה זו בטעות יסודה, ומעצת היצר באה.

"עוד יחייב ענין הבטחון לבטוח באמת על רחמי השי"ת כי רבים רחמיו ועל רוב חסדיו ויאמץ במדת השי"י ויבטח בהם באמת כמו שנאמר 'ואני בחסדך בטחתי' (תהלים יג, ה) ... והתקוה אצולה מן הבטחון הזה, כי **גם בהיות עונותינו רבים ועצומים יקוה אל רחמי הי"ת** כמו שנאמר 'כי לא על צדקתינו אנחנו מפילים תחנונינו לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים' (דניאל ט, יח) ... פירוש **גם כי העוונות רבו למעלה ראש הרבה עמו פדות**, כמו שנתבאר אחריו והוא יפדה את ישראל".

אם כן, אף אם רוצה הס"א להכניס מורך בליבו של האדם, לייאש אותו מן התפילה ומן ההצלה, על האדם להתחזק, לדעת שרחמי ה' עלינו כרחם אב על בנים. ובכל קוראנו אליו, מיד ישמע שוועתנו ויחוש להצילנו!

סיכום: הקול קול יעקב והידים ידי עשיו, אין כוחם של ישראל, אלא בפיהם. בכוחה של התפילה לקרוע גזירות קשות, בין על היחיד ובין על הרבים, ולהופכם לטובות. מאז שהביא אברהם אע"ה את האמונה לעולם, בת-לווייתה היא התפילה. בכל המלחמות שהיו לישראל, תלו ביטחונם לא בחרב, שניתנה בחלקו של עשיו, אלא בתפילה ובתחינה. גם אנו מצווים להתחזק בתפילה לא-ל שומע תחינה, ובטוחים אנו, שישמע שוועתנו ויחוש להצילנו.